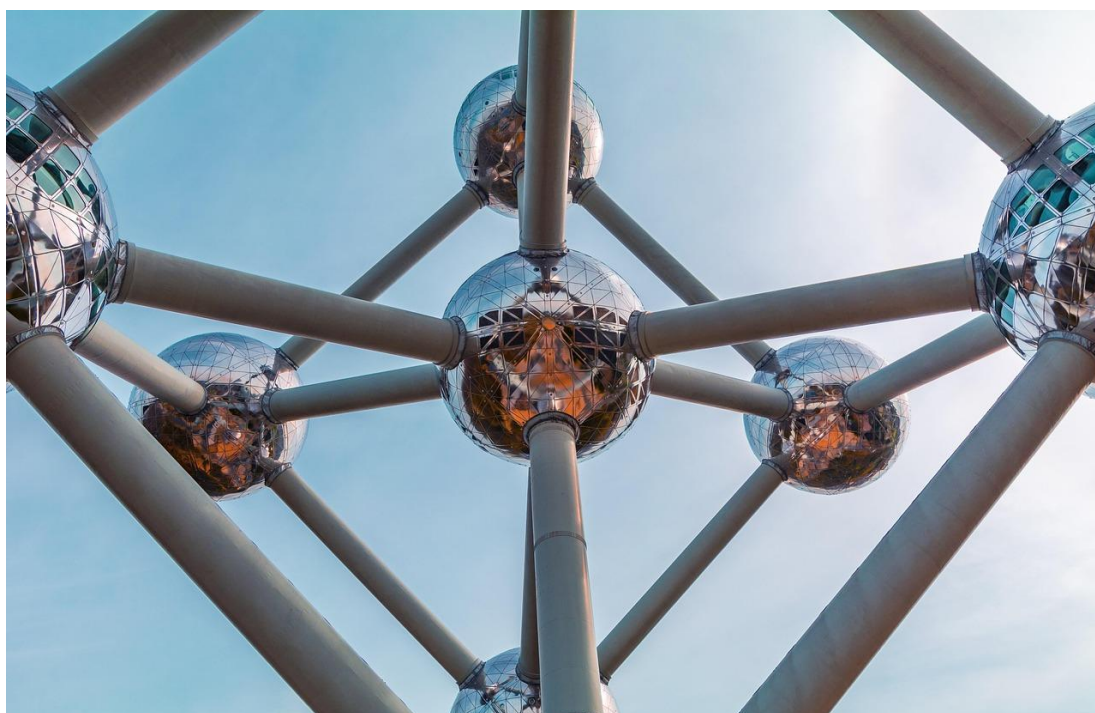

Paár Ádám

Mr. Európa

Paul-Henri Spaak háromszoros belga miniszterelnök portréját vázoljuk fel Jakob Herman Huizinga: *Mr. Europe* című életrajza alapján. Megismerhetjük belőle egy, a hagyományokat tisztelő szocialista politikus portréját. Spaak-ot hívei Mr. Európának nevezték, mert részt vett az ötvenes években az összes összeurópai intézmény munkájában. Ő volt az alapító atyák között a „kakukktojás”: az egyetlen baloldali, ugyanakkor rendhagyó a maga korában.

info@meltanyossag.hu

www.meltanyossag.hu

0630-311-1701

1149 NAGY LAJOS KIRÁLY ÚT 167. II. 23.

Az [Európa alapító atyái sorozatban](#) eddig, két kivétellel, olyan államférfiakat mutattunk be, akik az európai kereszténydemokrata pártcsaládhoz tartoztak (de még a szocialista [Jacques Delors](#) is fiatalon a kereszténydemokrata szakszervezeti mozgalomban tevékenykedett). Mostani írásunkban egy olyan szocialista politikus képét vázoljuk fel, aki elkötelezett volt az európai egyesülés iránt, olyannyira, hogy csak „Mr. Európának” hívták: Paul-Henri Spaak belga miniszterelnök nélkül aligha lett volna elképzelhető az európai egység, mert számos szervezetben dolgozott, és mindvégig elkötelezett volt az európai integrációs folyamat iránt. Háromszor töltötte be a kormányfői tisztséget (1938-1939, 1946, 1947-1949), és egyúttal a NATO második főtitkára volt (1957-1961). Életrajzírója, Jakob Herman Huizinga újságíró (a kultúrtörténész Johan Huizinga fia) hangsúlyozza, hogy Spaak politikai életútja különleges volt: már 31 évesen betöltötte a külügyminiszteri posztot, és 38 évesen Európa legfiatalabb kormányfője lett. Magának mondhatott több rekordot: az első, aki elnökölt az ENSZ Közgyűlésén, az első, aki elnökölt az Európai Gazdasági Közösségben, és az első, aki elnökölt az Európa Tanácsban.

Mint a korai NATO-főtitkári pozíció és azt feltételező szilárd Amerika-barátság mutatja, sok szempontból Spaak rendhagyó európai szocialistának tekinthető a korban. Spaak kezdettől meggyőződéssel vallotta az antikommunizmust és a Szovjetunió-ellenességet, amivel olyan szociáldemokrata politikusokhoz állt közel, mint az angol Ernest

Bevin munkáspárti külügyminiszter (akihez testalkata miatt is hasonlították Spaak-ot), a magyar Peyer Károly vagy az olasz Giuseppe Saragat. Az 1950-es években a szocialista és szociáldemokrata pártokban kevesen voltak azok, akik támogatták az európai egyesülést, mivel abban az Egyesült Államok trójai falovát, a nagyiparos, tőkés érdekek kiszolgálását, a nagyvállalatok antidemokratikus összeesküvését, vagy egyenesen a fasizmus feltámadásának veszélyét látták. Az 1940-es évek második felében, a berlini blokádig (1948-1949), és Sztálin halála után, az enyhülés éveiben, az 1956-os magyar forradalomig sokaknak volt bizonyos illúziójuk a demokratikus baloldalon a Szovjetunióval, a két világrendszer békés együttélésével kapcsolatban. Spaak nem tartozott közéjük.

Családi és nemzeti háttér

Már az indulás is, legalábbis magyar szemmel nézve, rendkívüli volt: egy olyan politikusdinasztiában született, amely a Liberális Párthoz kötődött. Diplomáták, parlamenti képviselők, irodalmárok, színészek és televíziós személyiségek jöttek a családból. Anyai ágon nagyapja, a svéd emigráns családból származó Paul Janson liberális képviselő volt (1877-1884), az általános választójogért vívott küzdelem harcosa. Janson gyermekei szintén nagy karriert futottak be: lánya, Marie az első női szenátor Belgiumban, fia, Paul pedig miniszterelnök (1937-1938). Marie férje, Paul Spaak egyszerre volt jó nevű ügyvéd, irodalomtörténész, író és költő. Így Paul-Henri Spaak, mondhatni közhelyesen, „jó géneket”

örökölt. Noha a gének kevesek lettek volna, hiszen kellett még pályafutásához más is: képességek, mint a tehetség, a fegyelmezettség, amelyet sportemberként gyakorolt, jó szónoklás, valamint némi szerencse, tekintettel arra, hogy életében hazája kétszer került német megszállás alá.

Az előbb spanyol, majd osztrák, legvégül holland uralom alatt álló, és 1830-ban függetlenné vált Belgiumban évszázados tapasztalat volt – Svájc-hoz hasonlóan –, hogy egy kicsi, de fejlett kézműiparral, majd nehéziparral, virágzó mezőgazdasággal rendelkező országnak lavíroznia kell a mohó szomszédok között. Természetes védekezésként adta magát az odafordulás az erősebb hatalmakhoz: I. Lipót (1831-1865), az első belga király francia királylányt vett feleségül, ezzel bebiztosítva országa határait nyugatról, és a 19. század végétől mindinkább jó viszonyra törekedett az ország Angliával, olyannyira, hogy a szigetország vállalta Belgium függetlenségének biztosítását. A (kényszerű) jó viszony magával hozta, hogy a nagyhatalmi konfliktus idején Belgium odakötötte csónakját az 1904-ben megalakult antant hajójához.

Belgiumot, hasonlóan Svájc-hoz, éles világnézeti konfliktusok terhelték: miként ott, itt is magától értetődő volt a népesség nemzetiségi összetettsége (Belgium esetében flamand, vallon és brüsszeli, valamint német nyelvi közösségekkel), továbbá a liberálisok és a katolikus konzervatívok küzdelme.

A belga alkotmányosság és a szabadságjogok kívülről irigylésre méltóak voltak: az 1831-es alkotmányt a reformkori magyar liberálisok példának tekintették. 1847-ben a belga liberálisok hatalomra kerültek, és lassan megvalósíthatták reformterveiket. A liberális-katolikus ellentétből nőtt ki az első belga pártrendszer. A flamand-vallon kapcsolatot kikezdő nyelvi konfliktusok mellett, Európa legsűrűbb vasúthálózattal és legurbánusabb lakossággal rendelkező országáról lévén szó, a modern társadalmi feszültségek (pl. a női és gyermekmunka az iparban, ínséges lakáshelyzet, a rossz munkakörülmények) is megjelentek, és nyomukban a demokrata, szocialista, feminista mozgalmak. 1885-ben Émile Vandervelde vezetésével megalakult a Belga Munkáspárt. Maga Vandervelde liberális képviselőként került be a parlamentbe, így érthetővé válik, hogy Spaak hasonló – liberális – családi háttérrel vált szocialista politikussá.

A belga szocialisták sok tekintetben gyakorlatiasan politizáltak. Míg a svéd szociáldemokraták például ekkor hirdették a köztársaság kikiáltását, és a magyar szociáldemokraták is „minden öröklött tisztség” eltörléséről írtak programjukban, némi ravaszkodással, addig Belgiumban a legtöbb szocialista elfogadta a monarchiát mint keretet. E tekintetben hasonló volt a belga baloldal alapállása a brit Munkáspárthoz. A szocialista Achille von Acker, aki kétszer töltötte be a miniszterelnöki hivatalt, úgy vélekedett, hogy a monarchia Belgium számára „olyan szükséges, mint a kenyér”. (Huizgina, 16.) A hagyományok tiszteletben tartása segített elfogadhatóvá tenni a

belga szocialistákat a liberálisok és konzervatívok számára. Ebben a millióben gyökerezett Spaak gyakorlatias, megfontolt politikai stílusa és a radikalizmustól való tartózkodása. Spaak többször kijelentette, hogy „nem hiszek az osztályharcban”, és ugyanúgy, mint magyar elvtársa, Peyer Károly, ritkán vette kézbe Marx műveit.

A szocializmus-felfogásáról Spaak úgy vallott, hogy a szocializmus egy olyan mozgalom, amely „a társadalmi igazságosság megvalósítására törekszik”, ám „nem érzem szükségét a tulajdonviszonyok megváltozásának”, és kijelentette, hogy „félek a proletárdiktatúrától”. Spaak sokkal inkább magáénak vallotta az angol, meg az 1930-as évek utáni svéd, mint a korabeli német és magyar szociáldemokrácia programját, ám még az angolt is túl radikálisnak tartotta, hiszen a Munkáspárt meghirdette a köztulajdont, és 1945 után végrehajtotta a kontinens legradikálisabb államosítását. Első helyre a szabadság értékét helyezte, úgy egyének és csoportok, mint az etnikai, nyelvi, nemzeti közösségek szintjén. A szabadság megfelelő biztosítékának tekintette az egységes Európát, őrzőjének meg a NATO-t.

Ezekből az elvekből (a gyakorlatias politizálás, a hagyományok tisztelete, az egyéni szabadságjogok védelme, a radikalizmus elvetése, az osztályharc fogalmának kiküszöbölése) érthetővé válik, hogy Spaak megtalálta a hangot a hasonló karakterű kereszténydemokrata államférfiakkal, [Robert Schumann](#)nal, [Konrad Adenauer](#)rel és Alcide De Gasperivel.

Hová álljanak a belgák?

Paul-Henri Spaak-ot gyakran úgy jellemezték, mint Ernest Bevin és Winston Churchill keverékét. Elsősorban a testi adottságai miatt érdemelte ki az összehasonlítást, mert, mint Huizinga írta, arca Churchillre, a testtérfogata Bevinre emlékeztetett, finoman utalva arra, hogy Spaak negyvenes éveire testes, tekintélyt parancsoló férfivé vált. De az összevetés kettejükkel kifejezi a politikai, eszmei nézetazonosságot: Bevin munkáspárti volt, de harcosan antikommunista és szovjetellenes, az antikommunista Churchill pedig konzervatív, és az Európai Egyesült Államok propagálója. Spaak-ot egyszerre jellemezte egy modern jobb- és baloldali értékrend: a szovjetellenesség és antikommunizmus, valamint a Churchillnek tulajdonított hagyománytisztelet, másrészt a társadalmi igazságosság, amit Bevin képviselt, és mindkettő fölött az európai egység, jólét és szabadság eszménye.

Paul-Henri Spaak fiatalon német hadifogságba esett az I. világháborúban. Hazatérve jogot tanult. Közben bekapcsolódott a szocialista politizálásba, de „több időt töltött tenisszel és kártyával, mint Karl Marx olvasásával.” (Huizinga, 27.) Soha nem ismerte meg mélyebben Marx nézeteit azok vulgáris változatainál, ezek az interpretációk viszont taszították. Spaak pályáját a munka- és iparügyi miniszter kabinetfőnökeként kezdte, majd több minisztériumot végigjárt, mielőtt miniszterelnök lett. Spaak vízióját Huizinga úgy jellemezte,

mint a „tekintélyelvű demokráciát”: ebben a modellben a vezetőnek képesnek kell lennie arra, hogy függetlenedjen a választók akaratától. Mint fogalmazott, „az igazi demokrácia három dolgot foglal magában: a vezetők kiválasztását a választók által, a vezető kötelességét, hogy tegyen meg mindent, és viselje a döntései következményét, és a választók jogát, hogy megítéljék a vezető döntését, és szankcionálják.” (Huizinga, 69.)

Spaak egy válsághelyzetben ült a kormányfői székbe: 1938-ban a horogkereszt borult Európa fölé, és Belgiumban több fasiszta meg nemzeti-socialista szervezet alakult, de még a szocialista pártban is akadt egy irányzat – a pártelnök, Hendrik de Man vezetésével –, amely hajlott a hitleri Németországgal való együttműködésre. Az I. világháborús tapasztalat, valamint a spanyol köztársaság sorsa, a polgárháború meggyőzte Spaak-ot arról, hogy csak erőt felmutatva lehet visszarettenteni az agresszorokat. Hiába vezettek be sok szociális reformot, a külpolitika és a biztonságpolitika, érthetően, elvitte a fókuszot. Spaak után a keresztényszociális Hubert Pierlot következett a kormányfői poszton. 1940. május 10-én a Wehrmacht támadást intézett Belgium, Hollandia és Luxemburg ellen. Belgium kilenc napig tudott ellenállni. III. Lipót király (1934-1951) és miniszterelnöke között nézeteltérés alakult ki: előbbi ki akart egyezni a németekkel, utóbbi, bízva Franciaország támogatásában, folytatta volna a hadműveleteket. Pierlot és Spaak, valamint sok társuk Londonba emigrált.

Az angliai emigráció fontos mérföldkő Spaak számára: ekkor ismerte fel, hogy a nemzeti függetlenség illúzió egy erőszakos korban, és szükség van egy védernyőre a nyugat-európai országok fölött.

Belgiumban – ellentétben Hollandiával vagy Norvégiával – a kollaboráció érintette a társadalom széles részét. Leginkább Franciaországhoz lehetett hasonlítani a kollaboráció mértékét, azzal a különbséggel, hogy Belgiumot nem szelték ketté, egyik feléből egy csatlósállamot alkotva. Spaak és sok belga munkáspárti számára kínos módon Hendrik de Man, a Munkáspárt elnöke, a tervgazdaság elméletének kidolgozója nyilatkozatot adott ki, üdvözölve a németeket, és mindenben együttműködött velük. Ezt követően a háború után nem lehetett ugyanott folytatni már a történetet: a Munkáspárt a „tisztalappal” való induláshoz nevet változtatott, innenől Szocialista Pártnak nevezik.

Európa és királyválság

A II. világháború és a német megszállás elgondolkodtatta Spaak-ot: csak egy széles nemzetközi együttműködés képes elrettenteni az agresszorokat. Spaak erős antikommunizmusa okán hajlott a NATO megalakítására, amelyben második főtitkár lett. Támogatta Franciaország és Nyugat-Németország szén- és acélforrásainak egyesítését, amelytől a békét remélte. Ha Belgium két történelmi ellensége elkötelezi magát a béke mellett, az stabilizálhatja a kis állam

biztonságát, gondolta Spaak. A reményt növelte az a tény, hogy a harmadik történelmi riválissal, Hollandiával sikerült leülni a tárgyalóasztalhoz, és ennek során létrejött a Luxemburgot is magában foglaló Benelux Gazdasági és Vámunió. Ennek tervezete 1944-ig nyúlt vissza, de a szerződés 1948-ban lépett életbe. A három ország összehangolta gazdaságát, és pár év múlva együtt léptek be az Európai Szén- és Acélközösségbe. Az 1949-es francia-olasz vámunió megkötésére is sor került. Az 1948-as Benelux és a francia-olasz vámuniók kísérleti terepként szolgáltak a nyugat-európai vámunió megteremtése számára. Látható, hogy a kormányok nem rögtön ugrottak bele a fél Nyugat-Európát lefedő egyesülésbe, hanem a fokozatosság elve alapján.

A háború után ismét a szocialisták léptek a kormányrúdhöz, és Achille von Acker után Spaak kapta meg a kormányalakítás lehetőségét. 1950-ben Spaak átélte Belgium modern kori (1945 utáni) történetének legnagyobb krízisét. A németekkel való kollaboráció miatt a hatalom gyakorlásáról lemondott III. Lipót megpróbált visszatérni, amit egy népszavazás tett lehetővé: a referendumon a király visszatérését kívánók szereztek 57%-os többséget. Míg több királyi dinasztia az éles antifasiszta-antináci kiállással elmélyítette népszerűségét a lakosságban (például az angol, a holland, és különösen a dán meg a norvég királyi család), addig a belga királyt a lavírozgató „fekete bárányok” közé sorolták, okolva az ország könnyű német megszállásáért (a király viszont Franciaországra és Angliára

mutogatott). Az sem hatott meg sokakat, hogy a németek a királyt házi őrizetben tartották, majd 1944-ben deportálták Németországba. Az ország polgárháború szélére sodródott: III. Lipót-pártiakra és Lipót-ellenesekre. A szocialisták többségében ellenezték a király visszatérését, mert fasisztának tartották Lipótot, és félték, hogy bevezeti a diktatúrát. A konzervatívok megértőbbek voltak Lipóttal, és a király különösen népszerű volt a flamandok körében. Végül Lipót hajlandó volt lemondani, és átadta a hatalmat fiának, a húszéves Badouinnak.

Spaak olyan mértékben támogatta a francia-német tengelyre épülő Gazdasági Közösség tervezetét, hogy őt választották annak a munkabizottságnak az élére, amely kidolgozta a római szerződés tervezetét. Érdeemes kiemelni azt is, hogy ő volt az Európai Szén- és Acélközösség Közgyűlésének elnöke. A sokféle európai intézményben betöltött vezető funkcióját, valamint az európai egyesülés iránti támogatását tekintve nem meglepő, hogy hívei csak úgy emlegették: Mr. Európa. Még volt egy utolsó mérközése Charles de Gaulle francia elnökkel, aki igyekezett növelni Franciaország súlyát és befolyását. A korábbi francia-belga ellentétektől nem mentesen Spaak megpróbálta De Gaulle-t a konszenzus felé terelni. Védelmezte a NATO és az Európai Gazdasági Közösség tekintélyét a francia nagyhatalmi törekvésekkel szemben. 1966-ban azonban Spaak, megromlott egészségi állapotára való tekintettel, visszavonult a politizálástól.

Mit tanulhatunk Spaak-tól?

Spaak neve kevésbé közismert Magyarországon, mint [Konrad Adenauer](#) vagy [Jean Monnet](#) neve. A belga politika, a pártok és politikusok amúgy sem olyan ismertek a magyar közönség előtt, mint a németek és a franciák. Ennek egyik oka alighanem az, hogy Belgiumot hajlamosak úgy látni innen, Magyarországról, mint egy kis országot, amely sokszor a történelemben az erősebb szomszédos hatalmak – Franciaország, Németország (illetve a Német-Római Császárság), Hollandia – „függeléke” volt. A másik ok a belga identitás képlékenysége: a magyar vicc szerint vannak a flamandok, vannak a vallonok, de a belgák hová álljanak. A nyelvi összetettséget nem tekintik erénynek egy olyan országban, amely a 19. század közepétől a nyelv által határozza meg magát, ahol „nyelvében él a nemzet” – holott a soknyelvűség természetes a legtöbb nyugat-európai országban, a vágyott Nyugaton, Spanyolországtól Írországon át Svájcig. Belgiumot a katolikus-szekuláris törésvonal jellemezte, amely meghaladott problémának számít a magyar közéletben. Harmadik okként a belga politikai kultúra tömbösödött jellegét, a társadalom egyes részeit lefedő politikai szubkultúrákat említhetjük, amelyekből egy nagyon bonyolult, szinte átláthatatlan pártrendszer fakadt.

Mindezek ellenére érdemes ismerni a belga pártrendszert, és különösen a szocialista Spaak neve méltó a figyelemre. Spaak-tól megtanulhatjuk, hogy egy kis ország politikusa képes lehet kreatívan befolyásolni a nagy

államokat – nem agresszivitással, hanem éppen a kompromisszumkeresés révén. Spaak hazuról hozta magával a hagyománytiszteletet, amelyet ötvözött a gyakorlatban megtapasztalt társadalmi igazságtalanságok kritikájával. A hagyományok megbecsülése jól megfért a szülői ház liberális miliőjével. A szabadgondolkodás elvezette Spaak-ot a szocialista mozgalomba, ugyanakkor ez a gondolkodás megóvta attól, hogy mindent készen elfogadjon az új politikai családjában. Gyakorlatiassága miatt mentes maradt mind a szélsőjobboldal, mind a szélsőbaloldal csábításától. Részben a belga történelmi hagyományok, részben a saját világháborús élményei révén megértette, hogy Belgiumnak szüksége van egy nyugat-európai kollektív védelmi rendszerre. Az, hogy az ország védelme kilenc nap alatt összeomlott, figyelmeztetésként hatott rá. Az éles antikommunizmus és antinácizmus mindegyik alapító atyát jellemezte, ebben Spaak nem tért el tőlük. Azonban az Amerika-barátságot és az erős atlantizmust illetően Spaak leginkább Churchillhez állt közel.

Spaak rendkívül aktív volt, számos európai és nemzetközi kezdeményezésnél ott bábáskodott, az Európa Tanácstól a NATO-n át az ENSZ-ig, a Benelux Vámuniótól az Európai Szén- és Acélközösség, az Európai Gazdasági Közösség és Euratom szervezetéig. Ezek a szervezetek joggal tekintik Spaak-ot szervezőjüknek, vezetőjüknek, olykor alapítójuknak. Magyarként, e szervezetek tagjaként, szintén tisztelhetjük Spaak-ot, aki ugyanúgy kis ország polgára és politikusa volt,

ám egyszersmind a nemzeti szuverenitása védelmezőjét látta az
egységes Európában.

info@meltanyossag.hu

www.meltanyossag.hu

0630-311-1701

1149 NAGY LAJOS KIRÁLY ÚT 167. II. 23.